

V De noodzaak tot privatisering en deregulering nu

In Nederland zijn de nutsbedrijven op dit moment geen molensteen om de nek van de overheid. Een meerderheid van de bevolking ziet geen directe voordelen in de privatisering van overheidsdiensten.¹ Ook is er geen stok achter de deur om bijvoorbeeld energiebedrijven te splitsen in productiebedrijven en netwerkbedrijven. Zoals we in de casussen (de hoofdstukken IX tot en met XI) nog zullen zien, vereisen Europese richtlijnen slechts een open markt. Wat overblijft is, naast een gebrek aan vertrouwen in de innovatieve kracht van de markt, een negatieve morele waardering van privatisering. Het heilige vuur is er uit; privatisering verloopt moeizaam. Het laaghangende fruit is geplukt met bedrijven, zoals DSM, die gemakkelijk in een concurrerende markt konden worden gezet en bedrijven, zoals vervoersmaatschappijen, zonder een vast netwerk. Wat overblijft, zijn de moeilijker gevallen zoals bedrijven met een vast netwerk. Toch zijn er wel degelijk redenen om verder te gaan.² Dit hoofdstuk bevat een overzicht van de pragmatische en morele redenen.

5.1 Tien redenen om te privatiseren en te dereguleren

(1) Het uitgangspunt dat de overheid er is voor het algemeen belang strookt niet altijd met het daadwerkelijke beleid. Bekende veronderstellingen uit de *public choice* benaderingen benadrukken de enorme invloed van specifieke lobbygroepen op overheidsbesluiten en het principe dat politici vaak niet geneigd zijn verder te kijken dan de eerstkomende verkiezingen.³ Het meerpartijenstelsel in ons land, dat coalitieregeringen tot gevolg heeft, versterkt bovenstaande trend nog eens. Denk aan alle toezeggingen die in 2003 aan D66 moesten worden gedaan om de democraten tot het kabinet te laten toetreden. Het voordeel van specifieke uitgaven is bovendien zichtbaar, het nadeel vaak niet: geconcentreerde voordelen en verspreide kosten laten de overheid meer taken doen dan nodig.

---

¹ Zie ook de opiniepeiling waarnaar in hoofdstuk I werd verwezen.

² Zie C. Edwards, *Downsizing the Federal Government*, Washington, 2005, pp. 23-36.

³ C.A. Hazeu, *Institutionele economie. Een optiek op organisatie- en sturingsvraagstukken*, Bussum, 2004, pp. 104-105.

(2) Er dient een tegenwicht geboden te worden aan een cultuur van het doen van steeds meer uitgaven. De redenen voor extra uitgaven zijn (a) prikkels in de media en bedrijfsbezoeken voor parlementsleden; (b) in hoorzittingen van parlementsleden komen de voorstanders van een bepaald beleid uitvoerig aan het woord;⁴ (c) het aantal geschapen banen wordt breed uitgemeten, maar zicht op de banen die elders verloren zijn gegaan – door hogere belastingen – is er niet; (d) politici zien zichzelf als filantropen en worden vaak als zodanig door begunstigen in het zonnetje gezet; en (e) bij politici overheerst het kortetermijnbelang van het lenigen van een concrete nood en niet de (nadelige) effecten op lange termijn.

(3) Een kleinere overheid geeft het parlement de mogelijkheid de regering beter te controleren; beide kunnen zich concentreren op essentiële taken. Bij privatisering wordt de verantwoordelijkheid van de overheid kleiner. We moeten een onderscheid maken tussen wat de overheid kan doen en wat zij behoort te doen. Echte kerntaken blijven over, er wordt betere kwaliteit geleverd (*less is more*).

(4) Overheidsuitgaven gaan altijd ten nadele van particuliere uitgaven elders die door belastingafdrachten niet kunnen plaatsvinden. Maar het kwaad is zelfs nog groter. Een algemene regel is dat ieder euro aan belastingen anderhalve euro aan kosten met zich mee brengt: er is niet alleen het directe effect maar ook een indirect effect. Denk aan de man die door hoge belastingen wordt afgeschrikt om naast zijn kantoorbaan nog een eigen bedrijfje te beginnen. De samenleving verliest ook de opbrengsten van deze activiteit naast de direct zichtbare belasting.⁵

(5) Privatisering biedt de mogelijkheid van economische groei doordat nieuwe markten voor ondernemers worden geopend. Op gebieden waar mensen vrij zijn geweest om dingen te proberen, creatieve energieën ongehinderd hun werk hebben kunnen doen, is de verandering enorm geweest. Zoals dat wordt geïllustreerd op het terrein van de telecommunicatie dat in particuliere handen is, maar niet bij het briefvervoer waar nog

---

⁴ Zo blijkt uit recent onderzoek in de VS dat de voor een tegenstanders van een bepaalde wetgeving met een verhouding van 145 staat tot 1 aan het woord komen. J. L. Payne, "Budgeting in Neverland. Irrational Policymaking in the U.S. Congress and What Can Be Done about IT," *Cato Institute, Policy Analysis*, July 26, 2006, p.3.

⁵ Edwards, *Downsizing federal government*, pp. 33-34.

(deels) een wettelijk monopolie voor geldt. Als ook dat laatste terrein wordt vrijgelaten, zal ook daar de markt zijn werk doen.⁶

(6) Het feit dat een goed cruciaal is voor onze samenleving of economie kan op zich zelf nooit een reden zijn om het door de overheid te laten produceren. In het volgende hoofdstuk wordt hier nader op ingegaan.

(7) Privatisering is geen onbereikbare utopie. Het blijkt dat privatisering mogelijk is. Kijk naar de ervaringen in Nieuw-Zeeland, waar sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw landbouwsubsidies en de vele overheidsorganen ten behoeve van de landbouw werden afgeschaft en de landbouw een ongewone veerkracht vertoonde (zie 3.2). Ander voorbeelden zijn Estland bij de overgang van een centraal geleide economie naar een markteconomie en, uit een wat verder verleden, de unieke afschaffing van alle protectionistische wetgeving rond de Nederlandse scheepvaart in 1850.⁷

(8) Door globalisering moeten overheden efficiënter worden. Lage belastingen zijn een onderdeel van een concurrerend ondernemersklimaat. Belastingconcurrentie door landen met lage tarieven dwingt tot efficiëntie. Privatiseren, en derhalve lagere overheidsuitgaven, móet in een dynamische markteconomie.

(9) De noodzaak van privatisering en deregulering is ook een gevolg van onze steeds complexer wordende samenleving. De complexiteit die is ontstaan in een markteconomie is vele malen groter dan ooit in een planeconomie kan worden bereikt en kan met de kennis van een centraal toezichthoudend orgaan of parlement niet worden doorgrond.

(10) Willen de toekomstige belastingen en premies niet verder toenemen door de stijging in uitgaven voor sociale zekerheid en medische zorg die samenhangen met de vergrijzing, dan moeten de uitgaven van de overheid omlaag. Privatisering is een middel om dit probleem aan te pakken zonder de belastingen te verhogen.

5.2 *Dé ethische reden om te privatiseren en te dereguleren*

De genoemde punten zullen niet iedereen overtuigen. Om privatisering werkelijk een kans te geven, is een ethische (her)waardering nodig van de markt. Die vormde ook in Engeland in het midden van de negentiende eeuw het startpunt van liberalisering. De

---

⁶ L.E. Read, 'How to reduce Taxes', pp. 142-143.

⁷ In 4.2 is deze historische deregulering al aan de orde geweest.

korenwetten, die de prijs van brood tot grote hoogte hadden doen stijgen en die de landadel beschermden tegen goedkope graanimport, werden pas afgeschaft nadat Richard Cobden de strijd om de afschaffing een ethische dimensie had gegeven. ‘Mits op dezelfde wijze verkondigd als de strijd tegen de slavernij zal het niet te weerstaan blijken. Want wat is het verschil als men (zoals bij slavernij) een mens steelt en dwingt te werken, of dat men hem (zoals bij de korenwetten) de vrucht van zijn arbeid onthoudt door hem te dwingen in een winkel, en wel de duurste ter wereld, te kopen’.⁸

De belangrijkste morele reden tot privatisering en deregulering is dat het de onafhankelijkheid van de mens van de overheid doet groeien. Afhankelijkheid is funest voor de ontwikkeling van de individuele creativiteit en verantwoordelijkheid: het meest eigene van de mens. Ieder mens is uniek en heeft zijn eigen mogelijkheden die alleen hij maar kent en waarvan de ontwikkeling, ook zijn verantwoordelijkheid dient te zijn. De reactie van veel mensen op privatisering van nutsbedrijven en marktwerking in de zorg zijn echter het tegenovergestelde. Mensen zouden keuzemoe zijn en helemaal geen behoefte hebben aan keuzevrijheid. Vaak worden aan privatisering dusdanige eisen gesteld wat betreft een specifiek voorzieningenniveau dat van vrije marktwerking geen sprake kan zijn. In de democratie is de mens politiek mondig maar stemt hij vaak voor bevoogding en beperking van zijn persoonlijke vrijheid. De vrijheid verschuift van het individu naar de politieke institutie van de democratie. Persoonlijke vrijheid als echte vrijheid komt te staan tegenover politieke vrijheid als systeem van politieke gunsten.

Vandaag de dag komt die roep om bevoogding van onder; ze komt niet alleen meer van boven: de paternalistische huisvader, dominee, priester of centrale planner. Het is de wens van kiezer zelf.⁹ Mensen zijn bang om vrij te zijn en hun verantwoordelijkheden te nemen. Vele politici willen die verantwoordelijkheid maar wat graag overnemen.

Onafhankelijkheid van mensen is niet primair materieel maar spiritueel. De ontwikkeling van het overheidsbeleid is hieraan tegengesteld geweest. Na het stellen van de ‘negatieve’ rechten, de bescherming van leven en eigendom, kreeg de creatie van de ‘positieve’ (sociale) rechten voorrang. Veiligheid tegen binnenlands geweld en buitenlandse agressie en een goede rechtspraak zijn essentieel en de meest elementaire en

---

⁸ E.C. Mackay, *Het leven van Richard Cobden. Den Apostel van Vrijen Handel*, Amsterdam, 1865, pp. 29 en 66.

⁹ J. M. Buchanan, “Afraid to be free: Dependency as desideratum,” *Public Choice*, 124, 2005, p. 23-24.

fundamentele doelstelling van de overheid. De overheid verleent hierbij geen gunsten aan de burgers. Het zijn zaken die ons van nature toevallen. Zo wordt vrijheid van meningsuiting ons niet verleend door de wet. Vrijheid van meningsuiting hadden we al voordat de wet bestond. De wet zorgt er juist voor dat de overheid haar boekje niet te buiten gaat en onze vrijheid inperkt. Als burgers zelf moeten kiezen, is een moreel kompas juist nodig. Positieve rechten, waarom de moderne geïndustrialiseerde maatschappij zou vragen, maakt de overheid ook een verstrekker van, bijvoorbeeld, het recht op huisvesting, gezondheidszorg, en een verzorgde oude dag. Deze zaken worden aan de zorg van individuen en bestaande particuliere organisaties onttrokken.

De verschuiving van negatieve rechten als voorwaarde naar positieve rechten als resultaat van het maatschappelijke proces treedt ook op in de discussie rond privatisering. Steeds worden eisen gesteld aan het zorgniveau, zoals dat nu het geval is bij de verschillende op afstand geplaatste nutsbedrijven.¹⁰ Mensen willen zekerheid en welvaart. Daarmee wordt niet alleen de marktwerking (en daarmee de welvaart) onmogelijk gemaakt, maar tracht de overheid het leven van de burgers te leven. Het collectivistische gevaar in de maatschappij komt niet meer van een directe nationalisering van productiemiddelen, waarvan de mensen veelal direct het gevaar onderkennen, maar van een gegarandeerd zorgniveau. De mens wordt afhankelijk gemaakt van de staat die niet als zijn directe werkgever optreedt maar hem, via de belastingen, inkomen afneemt waarmee hij in behoeften kan voorzien. De overheid heeft dan niet langer burgers, maar nog slechts afhankelijke onderdanen. Persoonlijk keuzevrijheid, daarentegen, geeft zorgen maar bevrijdt ons ook van de afhankelijkheid van de overheid. Op de markt kun je weglopen en naar een ander gaan. De belastingdienst geeft die mogelijkheid niet.

Hét probleem in de maatschappij is hoe een betekenisvol leven geleid kan worden.¹¹ Het leven moet meer zijn dan de tijd zo aangenaam mogelijk proberen door te komen met een overheid die daarvoor zorgt. Er is een toename in de afhankelijkheid van de overheid op terreinen die vroeger de taken van individuen en hun directe omgeving waren, zoals kinderopvang, huisvesting, welzijn en oudedagsvoorzieningen.¹² Buiten taken als bescherming tegen agressie en een goede rechtspraak verkrijgt een samenleving haar

---

¹⁰ Voor enkele treffende voorbeelden kan naar de hoofdstukken IX tot en met XI worden verwezen.

¹¹ Charles Murray, *In Our Hand: A Plan to Replace the Welfare State*, Washington, 2006, p. 82.

¹² William W. Beach, *The 2005 index of dependency*, The Heritage Foundation, 2006.

sterkte niet door een grote overheid. De basis van de samenleving wordt gevormd door werkzame zelfstandige individuen. Privatisering en deregulering benadrukken de primaire menselijke waarde om voor zichzelf te zorgen, niet in autarkie, maar in samenwerking op de markt.